

Seminaari saamen kielen elvyttämisestä

Elisa Miettinen

Helsingissä järjestettiin 13.9.2011 Saamen kielen ja maorin kielen elvyttäminen -seminaari, jossa käsiteltiin saamen kielen tilannetta Suomessa ja kuultiin onnistuneita kokemuksia maorikielen elvyttämisestä Uudessa-Seelannissa. Seminaari oli osa saamen kielen elvyttämisohjelmaa valmistelevan työryhmän työtä, ja siellä kuultiin puhujina Saamelaiskäräjien edustajia, asiantuntijoita, tutkijoita, poliitikkoja ja eri saamelaisjärjestöjen edustajia. Tämä kirjoitus perustuu seminaarin esitelmiin ja puheenvuoroihin.

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä, joista pohjoissaamalla on eniten puhujia. Inarinsaamen ja koltansaamen tilanne on huolestuttava, sillä näiden puhujia on Suomessa vain joitakin satoja. Koltansaamea puhutaan vähäisemmässä määrin myös Norjassa ja Venäjällä, mutta inarinsaamen kaikki puhujat asuvat Suomessa. Kaikki kolme Suomessa puhuttavaa saamen kieltä ovat uhanalaisia eli kielen siirtyminen seuraavalle sukupolvelle on joko häiriintynyt tai keskeytynyt. Saamen kieltä voi käyttää yhteiskunnallisessa toiminnassa ainoastaan saamelaisalueella, jossa edelleen elää vahva kieliyhteisö. Muutoin saamen kieli on yhteiskunnassa varsin näkymätön, ja sitä puhutaan lähinnä kotona, kouluissa ja saamelaisyhdistyksissä. Esimerkiksi saamenkielistä mediatarjontaa on Suomessa erittäin vähän.

Saamen kielen elvyttämisen eteen on tehty töitä jo usean vuosikymmen ajan. 1970-luvulla havahduttiin ensimmäistä kertaa kielenvaihdokseen ja saamen kieltä alettiin opettaa peruskoulussa. Toiminta oli myötätulessa hyvän taloustilanteen vallitessa 80-luvulla. Alkuperäiskansaksi saamelaiset tunnustettiin 1990-luvulla, ja samalla vuosikymmenellä saamen kielilaki takasi saamen kielelle virallisen aseman. Nyt saamen kielen elvyttäminen on kuitenkin uusien haasteiden edessä, sillä 2000-luvulla saamelaisten poismuutto kotiseutualueelta on kiihtynyt. Nykyään yli 60 % saamelaisista asuu jo kotiseutualueen ulkopuolella ja Helsinki on Suomen suurin ”saamelaiskylä”. Kaikkiaan saamelaisia asuu reilusti yli 200 kunnan alueella. Tämä luo haasteita elvyttämiselle, sillä nykyinen lainsäädäntö takaa saamelaisten kielelliset oikeudet pääasiassa vain kotiseutualueella. Niinpä saamen kielet ovat katoamisvaarassa viime vuosikymmeninä saavutetuista edistysaskeleista huolimatta.

Onnistumistarinoita

Saamen kielen säilymisen haasteiden lisäksi seminaarissa kuultiin esimerkkejä myös onnistuneista elvyttämistoimenpiteistä. Yhden ratkaisun hajaantuvan saamelaisväestön ongelmiin tarjoaa teknologia, jonka mahdollisuuksia esitteli tilaisuuden pääpuhujana professori Tania M. Ka'ai (National Māori Language Institute, Auckland University of Technology, Uusi-Seelanti), joka on tehnyt uransa maorikielen

elvyttämisen parissa. Yksi maorin kielen elvyttämisen painopisteistä on ollut digitaalisten oppimateriaalien ja etäopetuksen kehittäminen. Ka'ai korosti informaatioteknologian merkitystä, sillä se on osa lasten ja nuorten arkipäivää, ja he ovat tulevaisuuden kielenkäyttäjiä. Niinpä oppimateriaalit on pyritty tuomaan muotoon, joka istuu helposti osaksi arkielämää. Esimerkiksi podcasteja pystyy kuuntelemaan omasta musiikkisoittimesta vaikkapa lenkillä. Toisekseen digitaalinen materiaali palvelee myös niitä maoreja, jotka asuvat Uuden-Seelannin ulkopuolella, sillä he voivat hyödyntää sitä kielitaitonsa ylläpitämisessä. Tärkeää on ollut myös kulttuuriperinnön kuten tarinoiden ja laulujen tallentaminen digitaaliseen muotoon, jotta ne säilyisivät tuleville sukupolville ja olisivat laajemman yleisön tavoitettavissa. Toinen hieno esimerkki on monimediainen internetsanakirja (<http://www.maoridictionary.co.nz/>), johon on koottu myös oleellista kulttuuritietoutta. Ka'ain mukaan sanakirjasta ovat hyötäneet opiskelijoiden lisäksi myös Uuden-Seelannin englanninkieliset viranomaiset, jotka ovat työnsä puolesta tekemisissä maorien ja maorikulttuurin kanssa.

Yleisö otti professori Ka'ain kokemukset ja ideat mielenkiinnolla ja innolla vastaan, mutta myöhemmissä puheenvuoroissa nousi esiin myös useita ongelmia, jotka ovat estäneet vastaavien resurssien luomista ja hyödyntämistä Suomessa. Saamelaiskäräjien I varapuheenjohtaja Irja Seurujärvi-Kari kertoi Saamelaiskäräjien suunnitelleen esimerkiksi internetsanakirjaa, mutta varat eivät ole riittäneet sen toteuttamiseen. Kolttien luottamusmies Veikko Feodoroff puolestaan huomautti, ettei kaikkialla saamelaisalueella ole toimivaa verkkoyhteyttä. Lainsäädäntö aiheuttaa myös omat kompastuskivensä, sillä Saamelaisten koulutuskeskuksella olisi osaaminen ja välineet saamen kielen etäopetuksen toteuttamiseen, mutta ei oikeutta antaa peruskoulutusta. Professori Ka'ai kuitenkin korosti, että ongelmiin keskittymisen sijaan täytyy painottaa mahdollisuuksia ja pyrkiä toteuttamaan niitä sinnikkäästi ja pitkäjänteisesti.

Seminaarin toinen onnistumistarina tuli Suomesta. Kielipesiä on pidetty hyvänä keinona siirtää saamen kieltä ja kulttuuria eteenpäin. Toiminta on kuitenkin kärsinyt saamenkielentaitoisen henkilöstön puutteesta. Tutkija Marja-Liisa Olthuis Oulun yliopistosta antoi onnistuneen esimerkin tähän ongelmaan vastaamisesta. Hän esitteli inarinsaamen täydennyskoulutusta, joka järjestettiin Oulun yliopistossa lukuvuonna 2009–2010. Koulutuksen tarkoituksena oli kouluttaa kielen elvyttäjiä, ja siihen valittiin tarkoin kriteerein 17 elvyttämistoiminnan kannalta keskeisten ammattiryhmien edustajaa, esimerkiksi lastenhoitohenkilökuntaa, opettajia, seurakunnan työntekijöitä ja toimittajia. Opiskelijoiden ei tarvinnut olla saamelaisia, mutta heillä tuli olla jokin todistettava side saamelaisuuteen tai saamelaisalueeseen. Olthuis painotti, että onnistumisen kannalta keskeistä oli luopua äidinkielisten puhujien ihanteesta ja tukeutua uusiin työikäisiin L2-saamen puhujiin. Koulutuksen tavoitteena oli, että opiskelijat oppivat sujuvasti inarinsaamen puhekielen ja oman erityisalansa sanaston. Olthuisin mukaan koulutetut ovat työllistyneet odotetusti esimerkiksi opettajina ja oppimateriaalin tekijöinä ja heidän avullaan on onnistuttu nostamaan inarinsaamen kielipesien määrä yhdestä kolmeen. Samalla inarinsaameen on kehitetty valtavasti uudissanoja, kun kieltä on käytetty koulutuksen välineenä.

Saamen kielen elvyttämissuunnitelma

Monet seminaarin puhujat moittivat saamen kielen elvyttämistoimia tehottomiksi, sillä ne ovat perustuneet projekteihin ja tilapäiseen rahoitukseen. Useat tahot peräänkuuluttivatkin pysyvää toimintamallia. Paljon odotuksia kohdistuu hallitusohjelmaan kirjattuun saamen kielen elvyttämishjelmaan, jota valmistelee opetus- ja kulttuuriministeriön asettama työryhmä. Elvyttämishjelman on määrä olla valmis vuoden 2011 lopussa. Ohjelmassa on tarkoitus tarkastella kaikkien kolmen saamen kielen tilannetta erikseen sekä kotiseutualueella että sen ulkopuolella. Lisäksi pyritään huomioimaan toimenpiteiden merkityksellisyys eri ikäryhmien kannalta. Mallia haetaan myös muiden alkuperäiskansojen parissa tehdystä elvytystyöstä, mistä tämän seminaarin järjestäminen oli yksi esimerkki. Työryhmän tavoitteena on antaa konkreettisia toimenpiteiden ehdotuksia, joiden avulla saamen kielen asema saataisiin turvattu.

Tämänhetkinen taloustilanne aiheuttaa lisähaasteita sekä elvyttämistyölle että elvyttämishjelman

toimeenpanemiselle. Saamelaiskäräjien I varapuheenjohtaja Irja Seurujärvi-Karin mukaan saamelaisten kielelliset oikeudet eivät toteudu perustuslain ja saamen kielilain tarkoittamalla tavalla, sillä resursseja ei ole ollut riittävästi tähänkään asti. Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson kuitenkin vakuutti omassa puheenvuorossaan tuntevansa tilanteen ja lupasi, että se huomioidaan leikkauksia kohdistettaessa.

On selvää, että saamen kielen elvyttäminen vaatii yhteiskunnallista tukea ja että lainsäädäntö pitäisi uudistaa vastaamaan koko saamelaisyhteisön tarpeita myös kotiseutualueen ulkopuolella. Seminaarissa tuotiin esiin muitakin selkeitä epäkohtia kuten se, ettei saamen kielen opetuksen kokonaisuuden seurannasta, valvonnasta ja raportoinnista vastaa tällä hetkellä mikään taho, mikä tarkoittaa, ettei kenelläkään ole vastuuta opetuksen laadun valvomisesta ja kehittämisestä. Vaikka hallinto vaikuttaa saamen kielen yhteiskunnalliseen asemaan, seminaarissa tuntui vallitsevan yhteisymmärrys siitä, että saamen kielen ja kulttuurin säilyttäminen, elvyttäminen ja eteenpäin siirtäminen ovat viime kädessä saamelaisten vastuulla – kielenkäyttäjien aktiivisuus ja kieliyhteisön panos ovat onnistuneen elvyttämisen edellytyksiä.

Lisätietoja seminaarista ja joidenkin puhujien puheenvuorot ovat luettavissa saamelaiskäräjien verkkosivuilla osoitteessa www.samediggi.fi.

Kirjoittaja on projektitutkija Jyväskylän yliopistossa, Kielikoulutuspolitiikan verkostossa.